

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

שיחת רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • וארא תשפ"ב

האמונה והיראה נגד היצר הרע

ואחר כך בא ישעיה והעמידן על שש, והם גם כן דברים כאלה, מדרגות מיוחדות של אופי האדם, ובא מיכה והעמידן על שלוש, חזר ישעיה והעמידן על שתיים, ולבסוף בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה, דהיינו שהיסוד לכל החיזוק - הוא אמונה, וצריכים תחילה להתחזק באמונה, והאמונה תביא לחיזוק בקיום כל התרי"ג מצוות.

אבל דוד המלך ושאר הנביאים שהיו קודם חבקוק, לא אמרו להתחזק תחילה באמונה, אלא אמרו דברים אחרים, כי בזמנם הייתה האמונה בשלמות ולא הוצרכו לחיזוק מיוחד בזה, וממילא היה אפשר להתחיל את החיזוק מדברים אחרים, אבל בזמן חבקוק שהיה בדורות האחרונים, כבר הייתה ירידת הדורות ונחלשה האמונה, והוצרכו תחילה לחיזוק באמונה, ואחרי החיזוק באמונה אזי אפשר להמשיך הלאה להתחזק בכל הדברים.

ומה היא האמונה שצריכים להתחזק בה, איזו אמונה מועילה כנגד היצר הרע? על כך אמרו בפרקי אבות (ב, א) הסתכל בשלושה דברים ואי אתה בא לידי עבירה, דע מה למעלה ממך: עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין, והיינו לזכור שיש עין רואה על כל המעשים, וגם על הדיבורים יש 'אוזן שומעת', וכל מעשיך בספר נכתבים - לא רק בשעת מעשה יש עין רואה, אלא גם אחר כך, הכל נכתב ונשאר קיים: כי אין שכחה לפני כיסא כבודך.

וזוהי האמונה, לחיות עם יראת שמים כזו, שבשעת מעשה יש עין רואה ואוזן שומעת, כשאינו עושה מעשה - רואים! וכשאני מדבר - שומעים! ויש עוד דבר שלא הוזכר כאן, שגם המחשבות, מה שאדם חושב, הכל גלוי וידוע להקב"ה! כמו שכתוב (תהלים צד, יא) "השם יודע מחשבות אדם", והאמונה עם יראת שמים כזו, נותנת כוח לעמוד כנגד היצר הרע.

ועוד אמרו בפרקי אבות (ג, א) הסתכל בשלושה דברים ואי אתה בא לידי עבירה: דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, וכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ב, כה) "ביאור הדבר, כאשר תחשוב מאין באת תכניע נפשך ותשגב הגאווה, וכאשר תזכור לאן אתה הולך תבזה העולם ותכיר כי מותרו אֵין ולא תתעסק בו זולתי לעבודת הבורא יתברך, וכאשר תשיב אל לבך לפני מי אתה עתיד ליתן את החשבון יהי מורא שמים עליך", והיינו גם כן יראת שמים, לדעת שיש דין וחשבון ויש גיהנום.

וזהו שאמר חבקוק 'צדיק באמונתו יחיה', ומה הפירוש 'יחיה'? חיי נצח! כי על ידי האמונה זוכים לחיי נצח, שהם החיים האמיתיים, חיי עולם, אבל גם בעולם הזה, עם האמונה זוכים לאשריך בעולם הזה.

האזנה בחיים רק בדרכה של תורה

וכמו שאמרו בפרקי אבות (ו, ד) כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחי צעור תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה, ונזכור כאן ארבעה מיני קשיים: באכילה, ובשתיה, ובשינה, וגם עוד חיי צעור חוץ מזה, אבל בתורה אתה עמל, וכיון שכן 'אשריך בעולם הזה', והוא הכי מאושר שיכול להיות!

כך המציאות, שאשריך בעולם הזה הוא רק עם דרכה של תורה, ואז אין שום קשיים, והאדם רגוע ושמח בחלקו, ואשריו בעולם הזה - כי לא חסר לו כלום! וכמו שאמר יעקב אבינו (בראשית לג, יא) 'יש לי כל', ואילו עשו אמר 'יש לי רבי' ולא היה שמח בחלקו, אבל יעקב שמח בחלקו ואמר 'יש לי כל', שלא חסר לו כלום והוא מאושר, אשריך בעולם הזה. כך המציאות.

ידוע כי העשירים שיש להם הרבה כסף, אינם מאושרים בחיים, והכסף אינו נותן חיים מאושרים, אלא להיפך, הם דואגים ואינם רגועים, והסיבה לכך, כי בראש השנה ויום כיפור נגזר מי יעני ומי יעשר, ואז נגזר גם מי ישלו ומי יתיישר מי ישקט ומי יטרף, והכל לפי הזכויות! הכל בידי שמים והכל לפי הזכויות, ותלוי בזכויות שיש לאדם, ולכן העשירות אינה נותנת חיים מאושרים, וזה דבר ידוע שהרבה עשירים מתלבשים יפה ומחייכים אבל הם לא מאושרים, ורק בדרכה של תורה, אם בתורה אתה עמל, אזי אשריך בעולם הזה, ורק כך אשריך בעולם הזה. זוהי המציאות.

וכבר הזכרנו כי 'בתורה אתה עמל' שייך לכל אחד לפי כוחו ומצבו, וכמו שכתב המסילת ישרים בסוף הספר כי יכול להיות גם אדם שאין תורתו אומנותו, שעובד בעבודה פשוטה מאד, והוא במדרגה של חסיד, אם הוא עושה מה שהוא יכול, וכשאדם עושה כל מה שהוא יכול עם 'דרכה של תורה' הוא יכול להיות חסיד, ואף שאינו לומד הרבה שעות כי הוא טרוד במלאכתו, אבל אם הוא עושה כל מה שהוא יכול ולומד לפי כוחו, הוא גם כן באותה המדרגה, ואשריו בעולם הזה, כל אחד לפי התנאים והמצב שלו.

דוד המלך אמר בתהלים (פד, יג) "אשרי אדם בוטח בך", היינו שהבוטח בהקב"ה הוא מאושר, וכיצד הוא בוטח! על סמך מה הוא בטוח! כתוב בחובות

בא דוד והעמידן על אחת עשרה

אמרו חז"ל בסוף מסכת מכות, תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה, רמ"ח מצוות עשה וש"ס לא תעשה, בא דוד והעמידן על אחת עשרה, שיקיימו רק אחת עשרה מצוות, וצריך ביאור, וכי דוד המלך חס ושלום הפחית ומיעט מתרי"ג מצוות! ורש"י שם פירש: והעמידן על אחת עשרה - שבתחילה היו צדיקים והיו יכולים לקבל עול מצוות הרבה, אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך ואם באו לשמור כולם אין לך אדם שזוכה, ובא דוד והעמידן כי כדי שיוזכו אם יקיימו אחת עשרה מצוות הללו, עכ"ל, וצריך ביאור, שהרי יש הרבה מצוות שאנו מקיימים, כגון שבת ויום טוב, יציאת ותפילין ועוד מצוות רבות, ובודאי יכולים לקיים את כל המצוות.

וביאר המפרשים, כי אכן בודאי יכולים וחייבים לקיים את כל המצוות, ודוד לא בא להפחית מזה, אלא רק אמר שיש דברים מסוימים שאם יעשו אותם, זה יתן חיזוק לקיים את כל המצוות בשלמות, וכל האחד עשר דברים שאמר דוד המלך, אינם מעיקר תרי"ג מצוות, אלא הם מדרגות ומעלות מיוחדות של שלמות, והם דברים הנותנים חיזוק בקיום כל המצוות.

ומה הם האחד עשר דברים? הדבר הראשון הוא 'הולך תמים', ואמרו על זה בגמרא שם, הולך תמים זה אברהם דכתיב התהלך לפני והיה תמים, ולא מוזכר כאן איזה מעשה שצריך לעשות, אלא מדרגה של תמימות ושלמות האמונה כמו אברהם אבינו. והדבר השני 'פועל צדק' כגון אבא חלקיהו, והיינו כמו שמוצא בגמרא (תענית כג, ב) גודל זהירותו של אבא חלקיהו לקיים את חיובו כפועל, עד כדי כך שלא השיב שלום לחכמים בשעת העבודה, כי הוא פועל וחיוב לעבוד בכל רגע ובכל שנייה, ואם יענה שלום הוא יתבטל משהו מעבודתו.

'ודובר אמת בלבבו' כגון רב ספרא, והיינו כמו המעשה הידוע ברב ספרא (והביאור רש"י במכות שם) שרצה למכור חפץ מסוים, ובא אליו אדם אחד וביקש לקנות ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים, אבל רב ספרא היה אז באמצע קריאת שמע ולא היה יכול להפסיק, ושחק, והקונה חשב כי אם הוא שותק כנראה שאינו רוצה למכור במחיר זה, והציע להוסיף עוד ועוד במחיר, וכשסיים רב ספרא לקרוא קריאת שמע אמר לו: אמכור לך במחיר הראשון הנמוך, מפני שכבר הסכמתי בלבי למכור לך במחיר הזה.

וזהו דובר אמת בלבבו, שאחרי שהסכים בלבו על מחיר מסוים, אינו חוזר בו מזה, ואף שהקונה לא ידע כלל שהסכים, מכל מקום האמת היא שהסכים, וכיון שהסכים בלבו אינו חוזר בו, ולא רב דיבור אלא גם במחשבה! אם חשב משהו לטובתו ולא השני כבר אינו חוזר בו, ודבר זה הוא השלישי מאחד עשר הדברים שאמר דוד המלך, שהם כולם מדרגות שאינם מעיקר תרי"ג מצוות, אלא הנהגות מיוחדות של שלמות אופי האדם.

והדבר הרביעי 'לא רגל על לשונו' זה יעקב אבינו שנאמר בו אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע, ופירש רש"י: לא רצה לשקר מתחילה שאמר אולי ימושני אבי אלא שאמו הכריחתו ועל פי הדיבור דכתיב עלי קלתך בני ומתרגמינן אלי אתאמר בנבואה, ע"כ, והיינו כשאמרה לו רבקה שיתלבש כאילו שהוא עשיר, לא רצה יעקב לשקר, עד שאמרה לו רבקה שהיא קיבלה כן בנבואה שהוא צריך לקבל את הברכות וממילא צריך לשקר בזה, וגם אז נזהר יעקב, וכששאל אותו אביו מי אתה בני, השיב ואמר "אנכי, עשו בכורך", ופירש רש"י: אנכי המביא לך, ועשו הוא בכורך, ע"כ. ובכך נזהר שלא להוציא מפיו מילה שאינה אמת, למרות שהיה מותר לו לשקר, כי הייתה נבואה על זה, אבל הוא נזהר שלא לשקר בדיבור, ורק לבש את הבגדים של עשו.

'ולא עשה לרעהו רעה' שלא ירד לאומנות חברו, 'וחרפה לא נשא על קרוביו' זה המקרב את קרוביו, והוא ענין של חסד.

'נבזה בעיניו נמאס' זה חזקיהו המלך שגירר עצמות אחז אביו במיטה של חבלים, והיינו כיון שאביו היה רשע עובד עבודה זרה, וחזקיהו היה צדיק, לכן כשאביו נפטר, בהלוויה הוא ביה ארתו, מפני שהוא 'נמאס', ופירש רש"י: הנמאס להקב"ה נבזה הוא בעיניו של אדם, וכיון שהיה אביו רשע - היה נבזה בעיניו, ולמרות שהוא אביו ויש לכבוד אב, וגם על רשע יש חיוב כיבוד אב, אבל כיון שהוא החטיא את הרבים, היה כבוד שמים לבותו כך (עיין רמב"ם פ"ו מהלכות ממרים ה"א ובספר המפתיח שם).

'ואת יראי השם יכבד' זה יהושפט מלך יהודה, שבשעה שהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכיסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו: רבי רבי, מרי מרי, והיינו למרות שהוא היה המלך, כשהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכיסאו ומכבד אותו בעמידה, והיה מחבקו ומנשקו וקורא לו רבי ומורי, אתה הוא הרבי שלי ואני תלמיד שלך! כזו מדרגה של כבוד תלמידי חכמים.

וכל אלו הם מדרגות מיוחדות, שהם סיבות שנותנות חיזוק לתרי"ג מצוות, נגד היצר הרע שלא ישלוט, וכן שאר הדברים שאמר שם דוד המלך הם הנהגות ומדרגות שמכוחם יבואו לקיים כל המצוות בשלמות.

הלבבות (שער הביטחון פ"ג בהקדמה הרביעית) כי הוא עושה את מה שהוא חייב, וכשאדם עושה מה שהוא חייב אזי הוא כבר בטוח שמן השמים יתנו לו מה שהוא צריך, ואז 'אשרי אדם' – אשריך בעולם הזה, כי הוא עושה מה שהוא חייב, והביטחון הוא בתנאי שיש סיבה על הביטחון, שיש לו זכויות והוא עושה מה שהוא חייב, וכמה הוא חייב? כמו שאמרנו, כל אחד לפי כוחו.

וכבר הזכרנו כמה פעמים מדברי הרא"ש (ב"ב דף ח') לגבי מדרגת 'רבני' הפטורים מלשלם מס עמירה מס התורה שמירת אותם, וכתב הרא"ש כי אפילו מי שאינו יכול ללמוד כל היום, ועוסק באיזה אומנות לפרנס את משפחתו, אבל יש לו קצת זמן ללמוד והוא לומד ואינו מתבטל, הוא גם כן נקרא רבני ופטור ממס שמירה, כי התורה שלו מגינה, וזו הלכה פסוקה בורה דעה סימן רמ"ג, כי **לא תלוי כמה זמן הוא לומד, אלא אם לומד לפי כוחו ואינו מתבטל**. ולעומת זה אם אחד לומד הרבה שעות אבל הוא יכול ללמוד עוד קצת והוא מתבטל קצת, כבר אין לו את הזכות והוא לא נקרא רבני, ואם כן המדרגה תלויה כל אחד לפי מצבו, ויכול להיות גם מי שלומד חצי שעה ביום והוא 'רבני'.

אמנם העירו כי ברמ"א שם מפורש לענין הפטור ממס השמירה, שכל זה הוא בתלמיד חכם שידוע לישא וליתן בתורה ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושו, וכן הביאו החזון איש באמונה וביטחון (ג, כג) וכתב כי 'כל שאינו יודע לישא וליתן בהלכה ברוב מקומות התלמוד על פי הפוסקים, אינו בכלל תלמיד חכם, ואין הדין פטורו מתשלומי מס, אף שתורתו אומנותו, כמבואר ברמ"א שם', עכ"ל. אך בתשובת מהרש"ם (חו"מ סימן שס"א) והביאו השי"ח בחו"מ סימן קס"ג) כתב שכל אחד שעוסק בתורה כפי השגתו אם הוא לומד כפי כוחו ואינו מתבטל פטור מהמס, ועיין שם באריכות דבריו.

ידוע מרבי ישראל סלנטר, ששאלוהו על אדם שיש לו רק חצי שעה ללמוד, מה ילמד בה, האם נגרא או מוסר? והשיב רבי ישראל שילמד מוסר, כי אז יראה וימצא שיש לו עוד חצי שעה! ומעשה שהיה עם אחד שביקשוהו ללמוד עם מישהו, והשיב שאינו יכול, כי כל היום הוא עסוק ומשועבד, ואמרו לו ישעיה חשבון על כל שעות היום מה הוא עושה, והשיב ומצא שיש עוד חצי שעה שאינו משועבד בה, והוא היה בטוח שאין לו כלל זמן פנוי, אבל אחרי החשבון מצא שיש לו עוד זמן חצי שעה שיכול ללמוד עם מישהו אחר.

ולכן צריכים שימת לב לנצל את הזמן והכוחות, כמובן כל אחד לפי כוחו, ואסור יותר מהכוח, כי זה מזיק לבריאות, ואם מנצלים את הזמן בשלמות, בדרכה של תורה, אזי אשריך בעולם הזה!

לבקש ולהתפלל על רוחניות

יש עוד ענין של תפילה, ובנוסף התפילה יש הרבה בקשות על רוחניות, כגון בברכות השחר, ובברכות התורה אנו מבקשים והערב נא את דברי תורתך בפנינו ובפיות כל עמך בית ישראל, ומבקשים גם על המשפחה: ונהיה אנתנו וצאצאינו וכו', תפילה על הצלחה בתורה, ומדוע? מפני שצריכים זכויות וסייעתא דשמיא, ולכן צריך תפילה, ומי שאינו מבקש למה שיקבל, וצריך לבקש ממי שיכול לתת לו, ועל זה מתפללים ומבקשים, והערב נא!

וגם אחר כך מבקשים: שתרגילנו בתורתך, ודבקנו במצוותיך, ואל תביאנו לא לידי חטא, דהיינו שוגג, ולא לידי עבירה ועוון, ולא לידי ניסיון וכו', והרחיקנו מאדם רע, ודבקנו ביצר הטוב, הכל כתפילות על רוחניות.

ומבקשים עוד: שתצילני מעזי פנים מעזות פנים, והנה 'מעזי פנים' זו בקשה שלא נסבול מעזי פנים, אך מהו שמבקשים עוד להינצל 'מעזות פנים'? וביארו המפרשים כי הבקשה בזה היא שאנחנו לא נהיה עזי פנים, ותחילה מבקשים שתצילני מעזי פנים שהם לא יצערו אותי, ואחר כך מבקשים מעזות פנים – שאני לא אהיה עז פנים, ואם עזי פנים פוגעים בי, אני לא אפגע בהם בחזרה, אלא אהיה מהנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים, כי אינני עז פנים, אלא אני עם מידות טובות, ומתנהג במידות טובות.

וכנה יש עוד הרבה תפילות על רוחניות, ומבקשים גם על יראת שמים, בברכת אהבה רבה ויחד לבנו לאהבה וליראה, ובקדושה סדרא וישם לבנו אהבתו ויראתו, וקשה שהרי אמרו (ברכות ג, ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ואם כן היראה אינה בידי שמים, ורק הגשמיות היא בידי שמים, אבל יראת שמים תלויה באדם עצמו, ומהו שמבקשים על זה? וביארו המפרשים כי שייך שמן השמים יתנו סייעתא דשמיא לזה, והוא ענין 'אתערותא דלעילא' שמן השמים נותנים לאדם התעוררות של חיזוק.

ושמתי ממ"ר הגרא"א דסלר זצ"ל דוגמא לזה, וכבר הזכרתיה לאחרונה, אם אדם נמצא באיזה מקום וממתין למישהו, וכיום בחדרי ההמתנה מונחים ספרים, ספרי מוסר ודברי תורה, והוא פתח איזה ספר שהיה מונח, ונפתח לו בדף שיש בו דבר המעורר אותו, ואם לא היה פותח את הספר הזה הוא לא היה מתעורר, אך מן השמים נפתח לו בדיוק בדף שכתוב בו דבר שמעורר אותו לפי טבעו, וזוהי אתערותא דלעילא, שמן השמים נתנו לו התעוררות! ולכן צריך זכויות, ועם זכויות זוכים לסייעתא דשמיא.

וכבר אמרו (ברכות ג, א) הרחב פיך ואמלאהו – ההוא בדברי תורה כתיב, היינו **שבדברי תורה הקב"ה מבקש כמה שאתה יכול ואני נותן!** וכן ידוע מרבי ישראל סלנטר שאמר כי בדוק ומנוסה שתפילה על רוחניות עוזרת ויש סייעתא דשמיא. [נראה גם בספר חסידים סימן קל"א שכתב: אם שואל אדם

דבר שהוא שבח לבוראו כגון על לימוד תורה או דבר אחר מחפצי שמים, ושופך את נפשו עליו, הקב"ה שומע תפילתו אף על פי שאין בידו מעשים טובים].

כוח ומעלת התפילה מהלב

ולפעמים תפילה בלב מועילה אף יותר מתפילה בפה, כי מה שמתפללים בפה בנוסח התפילה הקבוע, אמנם מבקשים השיבונו לתורתך, אך אין זה פשוט שהתפילה תהיה עם כוונה שלמה, ואילו בתפילה בלב, שאדם חושב בלבו: אני רוצה סייעתא דשמיא ברוחניות ואני מבקש מהקב"ה על זה, ומבקש בלבו שמן השמים יתנו לו סייעתא דשמיא ברוחניות, זוהי תפילה מהלב! והיא תפילה אמיתית, וזוכים בה לסייעתא דשמיא.

וכבר סיפרתי המעשה ביהודי שהגיע מחוץ לארץ, והלך לכותל המערבי, והוא לא היה שומר תורה ומצוות, אבל כיון שהגיע לכותל התעורר והתחיל לחשוב אולי האמונה היא אמת, וחשב בלבו שאם אכן זה נכון, הוא רוצה ומבקש שמן השמים יתנו לו סייעתא דשמיא לזה, ובאותו הרגע שחשב כן, ניגש אליו פעיל מהפעילים שהיו עוסקים להחזיר בתשובה, ושאל אותו אם הוא רוצה לשמוע על היהדות, וזהו כוח התפילה בלב, שעל ידי שחשב וביקש כך בלבו, זכה לסייעתא דשמיא, ואף שזו הייתה תפילה בתנאי, שלא היה ברור אצלו כל ענין האמונה, אבל כיון שהייתה תפילה בלב זכה לסייעתא דשמיא.

וכאמור לפעמים התפילה בלב היא יותר בכונה מאשר נוסח התפילה הקבוע, כי הנוסח הקבוע שיהיה בכונה שלמה זה לא פשוט, אבל תפילה בלב עם הניסוח שאני אומר, מה שלבי אומר לי, זה משהו אחר, וזוהי תפילה אמיתית שנותנת סייעתא דשמיא. [ונכעין זה כתב בליקוטי אמרים למרחץ חיים פרק י': ולא יסתפק האדם במה שמתפלל השמונה עשרה שלוש פעמים בכל יום, אלא כמה פעמים ביום צריך לשפוך תפילות ובקשות בינו לבין עצמו וכו', כי השלושה תפילות הם אצלו כבר שגורות בפיו ואינו נותן בל להם כל כך, מה שאין כן אם יתבונן כל אדם בינו לבין עצמו ויעשה חשבון הנפש על מצבו ומעמדו וכו', ואזי ישפוך לבו כמים נגד השם יתברך, והתפילה תצא אז בכונה עמוקה ובלב נשבר ורוח נמוכה, תפילה כזו בודאי לא תשוב ריקס, עכ"ל].

ירבה בישיבה ויבקש רחמים

ואמרו חז"ל בסוף מסכת נדה ששאלו את רבי יהושע מה יעשה אדם ויחכם, כיצד זוכים להיות תלמיד חכם ולקבל חכמת התורה, והשיב: ירבה בישיבה, היינו שילמד תורה בישיבה, בציבור, יחד עם עוד חברים, בדיבור חברים, ושאלוהו שהרי הרבה עשו כן ולא עלתה בידם, ולמרות שהרבו בישיבה לא הצליחו בתורה, ואמר להם רבי יהושע כי צריכים גם לבקש רחמים.

ובהמשך הגמרא שם הקשו מאי קא משמע לן, ותיצרו דהא בלא הא לא סגי, ופירש רש"י מאי קא משמע לן – למה ליה למימר להו ירבה בישיבה הואיל וברחמים הדבר תלוי, ע"כ, והיינו כי זה דאי שצריכים תפילה, ובלוי תפילה לא שייך הצלחה כלל, מפני שאינו מבקש, ומי שאינו מבקש למה שיקבל, אבל אחרי שיש תפילה היה מקום לחשוב כי די בזה וכבר לא צריך להרבות בישיבה, אלא יכול גם ללמוד לבד, או שייקח חברותא, ולא צריך בישיבה, כי על ידי התפילה כבר יזכה לסייעתא דשמיא, וחיידש רבי יהושע שאין הדבר כן, אלא יש דרך, וצריכים גם להרבות בישיבה, ואמנם תפילה פשוט שצריך, כי צריכים סייעתא דשמיא, אבל צריך גם לעשות משהו! וזהו ירבה בישיבה.

וישיבה היינו עם שימוש חכמים ודיבור חברים ופנול התלמידים כמו שאמרו באבות מ"ו, ועוד אמרו (תענית ז, א) הרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר מרבתי ומתלמידי יותר מכולם, והנה זה מובן שהרבה למדתי מרבתי, אך צריך ביאור כיצד יתכן מחברי יותר מרבתי, והי הוא והחבר למדו יחד אצל הרב ושמעו אותם הדברים ומה החבר יודע יותר ממנו, וגם מתלמידי יותר מכולם צריך ביאור וכי התלמידים יודעים יותר מהרב?

והביאור בזה, כי אין הכי נמי לענין ידיעות מקבלים את הידיעות מהרב, ובזה בדרך כלל החבר והתלמיד לא מוסיפים יותר, אבל לענין ההבנה, עיקר ההבנה היא בדיבור חברים, שמדברים אחד עם השני ולומדים יחד, בדיבור – דהיינו לא בוויכוחים, אלא כמו דבק, שכל אחד עוזר לשני, ועל ידי זה יש סייעתא דשמיא להבנה, וכן מתלמידי יותר מכולם.

ויש בזה שני ענינים, האי שכך המציאות בדרך הטבע, כי עם החבר משוחררים יותר לברר כל דבר יחד ביישוב הדעת ועל ידי זה מבינים יותר טוב, ולכן מחברי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולם גם כן הוא דרך הטבע, שהתלמידים שואלים את הרב שאלות שלא חשב עליהם וזה מעורר אותו להעמיק בהבנת הדבר, אבל מלבד שכך דרך הטבע במציאות, זה גם מצד הזכויות בהשגחה, כי כשלומד מרבתי או זכות להצלחה, ועם חברי זה יותר זכות, כי כל אחד עוזר לשני בדיבור חברים, ויש בזה גם זכות של אהבת הבריות, שהיא זכות להצלחה יותר מרבתי, ומתלמידי יש עוד יותר זכות, כי הרב צריך סבלנות להסביר לתלמיד כל דבר עוד פעם ועוד פעם עד שיבין, והסבלנות הזו נותנת זכות לסייעתא דשמיא יותר מכולם.

והכלל הוא שעל הכל צריכים סייעתא דשמיא, ולסייעתא דשמיא צריכים זכויות, עם זכויות זוכים לרוחניות, ובלוי זכויות לא שייך. יהי רצון שמן השמים יתנו סייעתא דשמיא לכולנו שיהיו לנו הזכויות להצלחה ברוחניות.

לעילוי נשמת מרת פריידיא טויבא ע"ה ב"ר אברהם חיים ז"ל נלב"ע כ"ח טבת - תנצב"ה	לעילוי נשמת הרה"ג רבי עמנואל נחום אדלר זצ"ל ב"ר נתן זצ"ל נלב"ע כ"ח טבת תש"ל - תנצב"ה	לעילוי נשמת רבי שמעון ב"ר משה ז"ל נלב"ע ב' שבט תשע"ז תנצב"ה	לעילוי נשמת מרת בילא בת ה"ר ישראל ע"ה נלב"ע א' שבט תש"ס תנצב"ה
--	---	--	---